

5. Αἱ διασκεδάσεις.

Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκην νὰ τέρπωνται. Δύνανται δὲ αἱ τέρψεις νὰ προέρχωνται ἢ ἐκ τῆς μετ' ὀλίγων, μάλιστα δὲ οἰκείων, οἷον γονέων, συζύγου, τέκνων καὶ λοιπῶν συγγενῶν συναναστροφῆς ἢ ἐκ τῆς ἐντελοῦς ἀπομονώσεως καὶ τῆς αὐτενασχολήσεως, ἢ ἐκ τῆς μετὰ πολλῶν ἀπλῶς γνωστῶν ἢ καὶ ἀγνώστων συναναστροφῆς. Δύναται τις νὰ τέρπεται μᾶλλον παραμένων κατ' οἶκον ἢ ἐξερχόμενος εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ μεταβαίνων εἰς τόπους συναθροίσεως πολλῶν κλπ. Τῶν τέρψεων τούτων μετέχουν οἱ ἄνθρωποι διαφόρως. Οἱ μὲν ἐνδοστρεφεῖς τέρπονται μᾶλλον ἀπομονούμενοι, ἢ μετ' ὀλίγων συναναστροφόμενοι καὶ προτιμῶσι τὴν οἰκίαν ἢ τὴν φύσιν. Οἱ δ' ἐξωστρεφεῖς προτιμῶσι τὰς τέρψεις, αἵτινες πηγάζουν κυρίως ἐκ τῆς μετὰ πολλῶν συχνότερας συναναστροφῆς.

Αἱ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἐξωστρεφῶν συμφωνοῦσαι διασκεδάσεις εἶναι τὴν σήμερον αἱ κρατοῦσαι. Καὶ εἶναι αὗται εἰς τοσοῦτον ὕψος προηγμένοι, ὥστε ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν νὰ διαταράσῃ τὴν ψυχικὴν ἡρεμίαν καὶ αὐτῶν τῶν λίαν ἰσχυρὰν τὴν ἐξωστρέφειαν ἔχόντων.

Πρὸ πάντων οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ μάλιστα οἱ εὐπορώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν διανοουμένων πλεῖστοι ἐξαρτῶνται σήμερον συναισθηματικῶς ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων ¹.

Ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις κατὰ μέσον ὄρον αἱ γυναῖκες εἶναι συναισθηματικώτεροι τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπειδὴ νῦν κρατεῖ κατὰ νοσηρὰν ὑπερβολὴν ἢ πρὸς τὰ ἐξω στροφή τῆς συνειδήσεως, εὐεξήγητον εἶναι, ὅτι εἰς τὰς διαφόρους χάριν τέρψεως συναθροίσεις καὶ παντοίας ἄλλας διασκεδάσεις ἡγοῦνται μὲν ἐκδήλως κατὰ κανόνα αἱ γυναῖκες καὶ μάλιστα, ὡς εἶκόσ, αἱ ἐξωστρεφεῖς, ἀκολουθοῦν δὲ οἱ ἄνδρες. Διὰ δὲ τοῦτο ἀπὸ συναισθηματικῆς ἀπόψεως δύναται τις σήμερον νὰ λέγῃ περὶ **γυναικοκρατίας** εἰς τὰς μεγαλυτέρας τουλάχιστον πόλεις.

1. Ἀντικείμενα, ὡς καὶ ἄλλαχού εἶπομεν, εἶναι πρὸς τινὰ πάντα τὰ περὶ αὐτὸν ἔμψυχα καὶ ἀψυχα, ἐπομένως καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.

Ἡ ἐξωστρεφής συναισθηματικότης τῆς γυναικός εἶναι ἡ δημιουργός τῆς μόδας τῶν ἐνδυμάτων, ἡ ὁποία μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος μεταβάλλεται· γυναῖκες δὲ κατὰ κανόνα δημιουργοῦν καὶ τὴν οἰοῦναι μόδαν τῶν ποικίλων διασκεδάσεων.

Καὶ ἐκδηλοῦται ἡ εἰς νοσηρὰν ὑπερβολὴν ἀνελθοῦσα ἐξωστρεφής συναισθηματικότης π.χ. διὰ κρίσεων ἐπιπολαίων, ὁποῖαι αἱ ἐξῆς: «Θαυμασία ὑπῆρξεν ἡ χθεσινὴ συναυλία ἡ θεατρικὴ ἡ κινηματογραφικὴ παράστασις ἡ χορευτικὴ ἔσπερις κ.τ.τ.» Ἐὰν δὲ τις ἐρευνήσῃ βαθύτερον τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα λέγεται ἡ κρίσις αὕτη, θὰ ἀνεύρῃ τοιοῦτους τινάς: "Ὅτι δηλαδὴ πάντες ἐπαινοῦν τὴν παράστασιν αὐτήν, ὅτι τὸ ἔργον ἀνήκει εἰς γνωστὸν συγγραφέα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν χορευτικὴ ἔσπερις γενομένη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δεῖνος γνωστοῦ νὰ μὴ εἶναι ἐπιτυχῆς κ.τ.τ. Περὶ κρίσεως δὲ προερχομένης ἐκ βαθυτέρας σκέψεως κατὰ κανόνα οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί λόγος. Ἄλλ' ἰδίᾳ ἡ συχνότης τῶν διασκεδάσεων καὶ ἡ συχνὴ ἐκζήτησις νέων εἰδῶν αὐτῶν εἶναι μαρτύριον μέγα τῆς ψυχικῆς ταραχῆς, τὴν ὁποῖαν παράγει ἡ ὑπερβολικὴ ἔκδοσις εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Καὶ πάσχουσι τὴν ταραχὴν ταύτην τὴν ἐκ τῶν διασκεδάσεων πάντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· ἰσχυρότερον μὲν βεβαίως ὡς κατὰ κανόνα ὀλιγώτερον συναισθηματικοὶ οἱ ἄνδρες καὶ ἐκ τούτων ἔτι ἰσχυρότερον οἱ ἐνδοστρεφεῖς, ὀλιγώτερον δὲ αἱ γυναῖκες καὶ μάλιστα αἱ ἐξωστρεφεῖς. Ἄλλ' ὅμως πάντες, ὡς εἰπόμεν, διατελοῦσιν ἐν ταραχῇ τινι. Μαρτύριον τούτου εἶναι ἡ ἀηδία, ἣν αἰσθάνονται πάντες μετὰ τὸν ταχὺν κορεσμόν παντὸς νέου εἴδους διασκεδάσεως, ὅστις ταχύτερον ἐπέρχεται εἰς τοὺς ἐνδοστρεφεῖς ἐν γένει, οἵτινες σχεδὸν πάντοτε σύρονται εἰς αὐτὰς ἄκοντες μὲν κατὰ βάθος, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον μόνον ἐκόντες· διότι ἀπολέσαντες τὴν πεποίθησιν εἰς τὸν ἑαυτῶν τῶν νομίζουσι, ὅτι καλῶς ἔχουσι τὰ πράγματα καὶ ἐπομένως ὅτ' ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ θεωρῆται ὡς ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἄνθρωπος καθὼς πρέπει, νὰ ἀκολουθῇ ἀνεῦ διαμαρτυρίας.

Καὶ τὴν ἀηδίαν, τὴν ὁποῖαν προξενεῖ ἡ ἔκδοσις αὕτη εἰς τὰς

έξωτερικὰς τέρψεις, αἱ ὁποῖαι τάχιστα φέρουν τὸν κόρον, προσπαθοῦν νὰ ἄρουν διὰ νεωτέρων, αἵτινες γεννοῦν νέαν ἰσχυρότεραν ἀηδίαν, ἣν πάλιν προσπαθοῦν νὰ ἐξουδετερώσουν διὰ νεωτέρων διασκεδάσεων καὶ οὕτω καθεξῆς. Συμβαίνει δηλαδὴ ἀληθινὴ ἀντλησις εἰς πῖθον Δαναίδων, ἣτις πολλάκις δύναται νὰ δημιουργήσῃ οὕτως ἰσχυράν ἀπογοήτευσιν, ὥστε οὐχὶ πολὺ σπανίως νὰ τίθεται τέρμα εἰς τὸ ἄχαρι τοῦτο ἔργον διὰ προδήλου παραφροσύνης ἢ δι' αὐτοκτονίας.

Διὰ νὰ εἴπωμεν μᾶλλον συγκεκριμένως, ἀηδιάζουσι οἱ εἰς τὴν κοινωνικῶς θεωρουμένην ἀνωτέραν τάξιν ἀνήκοντες ἄνθρωποι καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῶν καὶ ἄλλοι πάμπολλοι τὸν κινηματογράφον, μετ' αὐτὸν τὰς συναυλίας, μετ' αὐτὸν τὸ θέατρον κ.λ.π. ἐσιχάθησαν πλεον τὴν τειοποισίαν, τὴν μαστιχοποισίαν, τὰ διάφορα τυχηρὰ παιγνίδια κ.τ.λ. Καὶ ἡ νοσοῦσα φαντασία νέα εἶδη τοιοῦτων διασκεδάσεων ἀγωνιᾷ νὰ ἐφεύρῃ.

Ἄλλ' ἡ ὑπερβολικὴ αὕτη ἔκδοσις εἰς τὰς ἐξωτερικὰς διασκεδάσεις φθείρει καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ τὴν φυσικὴν δροσερότητα καὶ ζωηρότητα τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπίδειξις κάλλους εἶναι φυσικὴ ἰδιότης ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν, ἡ καταστροφή αὐτοῦ ἔνεκα τοῦ ἐκδότου εἰς τὰς ἐξωτερικὰς τέρψεις βίου γεννᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπανορθώσεως αὐτοῦ διὰ νέων ἐκάστοτε τεχνητῶν μέσων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ταῦτα μετὰ τοῦ γενικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς συντελοῦσιν ἀδιαλείπτως εἰς τὴν προεἰούσαν φθοράν, νέον γεννᾶται ἄχαρι καὶ ἀτελεύτητον ἔργον, ὁμοιον πρὸς τὸ τῶν Δαναίδων. Καὶ τὰς γυναῖκας ἀκολουθοῦν καὶ ἐν τούτῳ οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀνδρῶν.

Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ γεννῶν ἀπογοήτευσιν, εἶναι ἀδύνατον νὰ λήξῃ ποτέ, ἐὰν μὴ συνειδητῶς καλλιεργοῦνται ὑπὸ πάντων, ἐνδοστροφῶν καὶ ἐξωστροφῶν, κατὰ διάφορον βέβαια βαθμόν, καὶ αἱ ἐκ τῆς συγκεντρώσεως ἐκάστου εἰς ἑαυτὸν καὶ αὐτενασχολήσεως, αἱ ἐκ τῆς ἀπομονώσεως, καὶ αἱ ἐκ τῆς μετ' ὀλίγων τινῶν ἀθορύβου συναναστροφῆς προερχόμεναι βαθύτεραι, ἐσωτερικαὶ τέρψεις.

Ἄλλ' αὗται, ὡς εἴπομεν, ἰσχυρότατα καταφρονοῦνται καὶ

ἀπωθοῦνται τὴν σήμερον. Τῆς δὲ ἀπωθήσεως ταύτης προῖον εἶναι ἡ ψυχικὴ ταραχὴ ἢ ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἀηδίας καὶ ἀπογοιτεύσεως, περὶ ἧς ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπομεν, καὶ ἡ χαρακτηρίζουσα τοὺς ἀνθρώπους τῶν διασκεδάσεων τούτων ἑλλειψὶς βαθυτέρων συναισθημάτων, τῆς ἀληθοῦς ψυχικῆς εὐγενείας καὶ φιλανθρωπίας. Συνδέονται πάντες οὗτοι κατὰ κανόνα ὄλως ἐξωτερικῶς διὰ προσωπείων δῆθεν εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς, ὀπίσω τῶν ὁποίων κρύπτεται ἡ ψυχροτάτη ἀδιαφορία. Ἐκαστος εἶναι διὰ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ πάντες οἱ ἄλλοι δι' ἕκαστον ἀδιάφορα ὄντα, ἀπλᾶ ἀντικείμενα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναμένεται τέρψις τις μόνον, ἢ τις, ἐὰν ἐπέλθῃ, καθιστᾷ αὐτὰ περιττὰ· δύναται δὲ νὰ ἀλλάσσουν ὅποτεδῆποτε· διότι ἀξία τις βαθυτέρα καὶ προσωπικὴ εἰς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα δὲν ἀποδίδεται. Τῆς ἀδιαφορίας δὲ ταύτης καὶ ψυχρότητος λαμπρὸν παράδειγμα ἀνέγραψαν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1933 αἱ ἀθηναϊκαὶ ἑφημερίδες τὸ ἑξῆς:

Κατὰ τινὰ χορευτικὴν συνάθροισιν ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀθηναίου τινος πλουσίου, περὶ τὴν πρῶταν, κατέπεσεν ἐξαίφνης νεκρὸς κάποιος ἐκ τῶν χορευόντων. Οἱ μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συνδιασκεδάζοντες κατελήφθησαν ὑπ' ἀγανακτήσεως, διότι οὗτος ἀπετόλμησε διὰ τοῦ θανάτου του νὰ διαταράξῃ τὴν εἰς ἀκμὴν ἀνελθοῦσαν εὐθυμίαν(;). Ἀπεμάκρυναν δὲ αὐτὸν τάχιστα καὶ εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς διακοπείσης ἐπ' ὀλίγον εὐθυμίας ἐπανέλαβον τὸν χορὸν ζωηρότερον. Πρὸς τὸν ἄνδρα τούτον πόσαι ὑπὸ πάντων καὶ πασῶν ἐπεδαφιλεύοντο θερμαί (;;) φιλοφρονήσεις μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου του, πόσας δὲ καὶ οὗτος ἐπεδαφίλευεν εἰς αὐτοὺς ἀποδίδων τὰ ἴσα! Ἄλλ' εἶναι νόμος ψυχολογικός, ὅτι ὅσῳ περισσότεραι καὶ ἀψογώτεραι κατὰ τοὺς τρόπους αἱ ἐξωτερικαὶ φιλοφρονήσεις, τόσῳ μεγαλυτέρα ἡ ἐσωτερικὴ κενότης καὶ ψυχρότης. Βάθος καὶ πλάτος ψυχικὸν εἶναι ποσὰ ἀντιστρόφως ἀνάλογα. Ἴσορροπία δὲ συναισθηματικὴ (καὶ ἐν γένει ψυχικὴ)

δύναται νά ὑπάρχη μόνον, ἐάν ἐν μέτρῳ καλλιεργῆται καί τὸ ἐνδοστρεφές καί τὸ ἐξωστρεφές συναισθημα.

Τῆς δὲ ψυχικῆν ἀνωμαλίαν μαρτυροῦσης ἀηδίας, ἣν γεννᾷ ἡ ὑπερβολικὴ συναισθηματικὴ ἐξωστρέφεια, λαμπρὰ παραδείγματα ἔχομεν καί τὰς γενομένας πρὸς ξένους τινὰς ἠθοποιούς καί χορευτρίαις δεξιώσεις πλείστων Ἀθησίδων καί Ἀθηναίων. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐκορέσθησαν τῶν συνήθων διασκεδάσεων καί ἡ νοσοῦσα φαντασία των ἐξεζήτησε καί ἐξεῦρε νέον εἶδος διασκεδάσεως, τὰς δεξιώσεις ταύτας. Ὅτι δὲ βεβαίως καί ἐξ αὐτῶν κατὰ βάθος δὲν ικανοποιήθησαν, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολία. Διότι μόνον ἡ πρὸς τὰ ἐνδον στροφή πλησίον μετρίαις ἐξωστρεφείαις, μόνον ἡ σώφρων τήρησις τῆς παλαιᾶς σοφῆς γνώμης «ἐνδον βλέπε» δύναται νά ικανοποιῆ.

6. Ἡ φιλοχρηματία.

Αἱ ἐκ τῶν ἀντικειμένων προερχόμεναι ὑπέρμετροι τέρψεις γεννῶσι, ὡς εἶδομεν, ταχέως τὸν κόρον. Ἐντεῦθεν δὲ γεννᾶται ἡ ἀνάγκη τῆς ταχείαις αὐτῶν ἀλλαγῆς, ἥτις ἀπαιτεῖ δαπάναις. Οὕτως ἡ ὑπερβολικὴ ἔκδοσις εἰς τὰς ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἐξαρτωμένας τέρψεις αὐξάνει ὑπερβολικῶς καί τὴν φιλοχρηματίαν. Τὸ χρεῖμα εἶναι ἐξωτερικὸν ἀγαθὸν ἀναγκαῖον ἐν τινι βαθμῷ· διότι δι' αὐτοῦ δύναται τις νά ἐξασφαλίσῃ τοὺς ἀναγκαίους ἐξωτερικοὺς ὄρους τῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἡ ὑπερβολικὴ φιλοχρηματία σημαίνει ὑπερβολικὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ πράγματος ἐξωτερικοῦ, σημαίνει μὲ ἄλλαις λέξεσι νοσηρὰν ἐξωστρέφειαν, καί ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν, ὅτι, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς φιλαργύρους, δὲν δαπανᾶται εἰς ὑπερβολικὰς διασκεδάσεις. Ἡ ὑπερβολικὴ φιλοχρηματία καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἐκ τῶν ἀσφαλεστάτων τεκμηρίων τῆς ἐλλείψεως ἀνωτέρων ιδεῶν, τῆς ψυχικῆς κενότητος.

Τεραστίως εὐνοεῖται ἡ φιλοχρηματία ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐξωστρεφοῦς τῆς ἐποχῆς μας πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἄλλως ἀποτελεῖ μέλος ἀναπόσπαστον συντελοῦν καί αὐτὸ ἰσχυρῶς εἰς τὴν ὑπερτροφικὴν τοῦ ὄλου αὐξήσιν.

Αἱ ἐπιτυχεῖς ἐφαρμογαὶ τῶν διδασμάτων τῶν φυσικῶν ἐπισημῶν, ἅτινα, ὡς ἀλλάχου εἶπομεν, εἶναι τέκνα κυρίως τῆς πρὸς τὰ ἔξω ἄψυχα ἀντικείμενα σ τ ρ ο φ ῆ ς τῆς συνειδήσεως, συνετέλεσαν διὰ τῆς δημιουργίας τῶν μεγάλων οικονομικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν συσσώρευσιν τοῦ πλοῦτου εἰς ὀλίγας χεῖρας. Μὴ ὑφιστάμενα δὲ τὰ διδάγματα ταῦτα βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν ἐξέβαλον πᾶσαν ἀνωτέραν ἰδέαν, ἐδημιούργησαν δηλαδὴ τὸν ὕλισμόν. Ἄλλ' ὁ ὕλισμὸς εἶναι θεωρία διδάσκουσα, ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει πλὴν τῆς ἀψύχου ὕλης· ἐπομένως, ἰσχυρῶς παρορμᾷ εἰς τὴν πλήρη ἔκδοσιν τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ δὴ εἰς τὰς ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένας ἀπολαύσεις, αἵτινες, ὡς προείπομεν, ἀπαιτοῦν δαπάνην πολλῶν χρημάτων.

Οὕτως ἡ πρὸς τὸ χρήμα ὑπερβολικὴ κλίσις πηγάζει καὶ ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐξωστρεφοῦς πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ χρησιμότητος εἰς τὰς νοσηρῶς πολλαπλασιαζομένας ἐξωτερικὰς τέρψεις.

Γίνεται δὲ ἡ φιλοχρηματία γενικὸν πάθος κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Ἡ ἀδιάλειπτος ῥοπή εἰς τὴν συσσώρευσιν τοῦ χρήματος εἰς ὀλίγους κατ' ἀνάγκην δυσχεραίνει ἢ πολλακίς καὶ ματαιώνει τὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων κτῆσιν τῶν ἀναγκαίων ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν οὕτως, ὥστε ἀποβαίνει δυσχερὴς ἢ ἀδύνατος αὐτῇ αὐτῇ ἡ ζωὴ πλείστων ἀνθρώπων, Ἐνῶ δὲ οἱ τὸν πλοῦτον ἀμέτρως συναθροίζοντες εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν πάσχουν τὴν νόσον τῆς ὑπερβολικῆς ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων ἐξαρτήσεως, οἱ πτωχοὶ τούναντίον ἀναγκάζονται νὰ ἀπωθοῦν αὐτὴν ὑπὲρ πᾶν μέτρον καὶ νὰ ἀναπτύσσουν εἰς νοσηρὰν ὑπερβολὴν τὴν ἀπὸ τῶν ἔνδον πραγμάτων ἐξάρτησιν. Ἄλλ' ἡ ἀπώθησις τῆς ἐξωστρεφείας ταύτης μόνον μέχρι ὁρίου τινὸς εἶναι δυνατὴ· πέρα δὲ τοῦ ὁρίου τούτου ἐφορμᾷ αὐτὴ βιαίως, ἵνα καταλάβῃ τὴν συνείδησιν. Ὅσω δὲ ἡ πίεσις ἰσχυροτέρα, τόσω βιασιότερα ἡ ἀντίδρασις τῆς ἐξωστρεφείας, ἥτις ἐν τέλει καταλαμβάνει βιαίως τὴν συνείδησιν καὶ τείνει, οἶονεὶ ὡς ἐπαναστάτις, νὰ ἐκβάλῃ ἐντελῶς τὴν ἀντίπαλον.

Ἡ ἀφαίρεσις ἄρα ἐπαρκoῦς τινος ποσοῦ χρήματος, ἀναγκαίου εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀτόμου, ἀναγκάζει ἐν τέλει καὶ τοὺς πτωχοτέρους νὰ στρέφουν τὴν συνείδησιν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς αὐτό. Ἐάν δέ ποτε ἀποκτήσουν τινὲς τούτων ἐπαρκῆ πλοῦτον, δύσκολον εἶναι νὰ ἀναχαιτισθῇ πλέον ἢ πρὸς τὸ χρήμα (πρὸς τὰ ἔξω ἐν γένει) στροφή. Οὕτω γίνονται κατὰ κανόνα καὶ οὗτοι, ὅποιοι εἶναι οἱ, καθ' ὧν πρότερον ἠγωνίζοντο, πλούσιοι. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ γίνουν πλούσιοι παραμένουν διαρκῶς ἐστραμμένοι τὴν συνείδησιν πρὸς τὸ χρήμα ἐν ταραχῇ μᾶλλον ἢ ἤττον ἰσχυρᾶ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς πίεσεως. Παραμένουν δηλαδή οὗτοι ψυχικῶς ἐπαναστάται ἔτοιμοι καὶ διὰ πράξεων νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ψυχικὴν των ἐπανάστασιν, εὐθὺς ὡς ἤθελε δοθῇ εὐκαιρία.

Ἐποθεν πλούσιοι καὶ πένητες σήμερον πάσχουν νοσηρὰν φιλοχρηματίαν ἐκπηγάζουσιν ἅμα καὶ προάγουσαν τὸ γενικὸν νοσηρὸν ἐξωστρεφές τῆς ἐποχῆς μας πνεῦμα κατὰ τὸν διάφορον τρόπον, τὸν ὅποιον περιεγράψαμεν ἄνωτέρω.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ζῆ ἄνευ Θεοῦ. Ἄλλ' ὑπάρχουν δύο Θεοί, ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ὕλικός. Ὁ ζητῶν τὸν Θεὸν διὰ τῆς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστροφῆς ἀνευρίσκει εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του τὸν πνευματικόν· ὁ δὲ ζητῶν αὐτὸν ἔξω ἑαυτοῦ, ἐκδεδομένος ἀπολύτως εἰς τὸν ἔξω κόσμον, ἀνευρίσκει τὸν Μαιμμωνᾶν καὶ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. Ὁ ὕδεις ἄνθρωπος κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Εὐαγγελίου δύναται νὰ δουλεύῃ καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους Θεούς. Ὁ πιστεύων ἀληθῶς εἰς τὸν ἕτερον δύναται νὰ ζητῇ ποτε τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ ἑτέρου, ὅμως ὡς ὄντος οὐχὶ θείου, ἀλλὰ ἐφημέρου, χρησίμου ἐν τινι μέτρῳ χάριν τῆς ἐφημέρου ἐπὶ τῆς Γῆς ζωῆς. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ πιστεύων εἰς τὸν πνευματικόν Θεὸν ἔχει ἀνάγκην καὶ ποσοῦ τινος χρήματος, ὅσον ἐξαρκεῖ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ σώματος ὑγιοῦς. Ὁ δὲ πιστεύων εἰς τὸν Μαιμμωνᾶν ἔχει ἀνάγκην ἐπίστε καὶ τοῦ πνευματικοῦ Θεοῦ, ἵνα, ὡσάκις συνειδηταί γίνονται αἱ συνήθως λαμβανόντως δρῶσαι διὰ ποικίλων νευρασθενειῶν ἀντιρρήσεις τῶν ἀπωθουμένων ἄνωτέρων ἰδεῶν, διὰ τινος στιγμιαίας ἐπικλή-

σεως Αὐτοῦ πρὸς στιγμήν συνδιαλλάσσεται μετ' αὐτῶν, ἥ, ἵνα προσποιοῦμενος πίστιν εἰς αὐτὸν ἑξαπατᾶ ἀσφαλέστερον καὶ ἐκμεταλλεύεται ἐπιτυχέστερον τοὺς ἄλλους.

Τὸ εἰς νοσηρὰν ὑπερβολὴν ἀνελθὼν ἑξωστρεφές πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας ἐπέβαλεν ὡς Θεὸν εἰς τοὺς περισσοτέρους τὸν Μαμμωνᾶν.

7. Ὁ γάμος καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν συναφῆ ζητήματα.

Βαθέως πλήττει τὸ νοσηρὸν τῆς ἐποχῆς μας πνεῦμα καὶ ἕτερον τῶν σπουδαιωτάτων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μερῶν, τὴν πρὸς διαιώνισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔνωσιν τῶν φύλων. Ὅτι δὲ καὶ αὕτη, τεταραγμένη οὖσα, μεταδίδει τὴν ταραχὴν καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῆς ζωῆς μέρη, εἶναι εὐνόητον.

*Ἄς ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο εὐρύτερον πως.

Ἀποβλέποντες οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν ἑξω κόσμον, εἰς πᾶν ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν ζωὴν τῶν, ὑπολαμβάνουσι κατὰ κανόνα καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύλων ὡς μέσον τῶν ἑξωτερικῶν ἡδονῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἴδιαι οἱ κάτοικοι τῶν μεγάλων πόλεων καὶ ἐξ αὐτῶν πρὸ πάντων οἱ πλουσιώτεροι καὶ οἱ λεγόμενοι μεμορφωμένοι ἀποβλέπουν εἰς τὸν γάμον ὡς πρὸς ἔνωσιν, ἐξ ἧς πᾶν ἄλλο πηγάζει ἢ βαθύτεροι καὶ διαρκέστεροι καὶ τερπνότεροι ἑσωτερικοὶ δεσμοί. Καὶ ὅπου δὲ γίνεται λόγος περὶ ἔρωτος, πρόκειται κατὰ κανόνα περὶ ὁρμῆς τεινούσης εἰς τὴν ἄμεσον σαρκικὴν ἀπόλαυσιν καὶ οὐχὶ περὶ ἀγάπης προερχομένης ἐκ βαθύτερας ἐκτιμήσεως ψυχικῶν ἀρετῶν. Κατὰ τύχην συμβαίνει βέβαια ἐνίοτε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀναπτυχθοῦν ἰσχυρότεροι καὶ βαθύτεροι δεσμοί· κατὰ κανόνα ὅμως οἱ ἑξωτερικοὶ χαλαροὶ δεσμοί, οὓς ἐξ ἀρχῆς ἐκ προθέσεως ἐπιδιώκουν καὶ τὰ δύο φύλα, εἶναι οἱ τὸν βίον διορίζοντες.

Ἴνα εἴπωμεν συγκεκριμένως, ἡ σημερινὴ νεᾶνις—καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς—κατὰ κανόνα ἰδεώδη σύζυγον θεωρεῖ, ἐὰν μὲν αὕτη εἶναι πλουσία, τὸν εὐπρόσδεκτον εἰς τὰς διασκεδάσεις τῶν πλουσιωτέρων καὶ τῶν ἀνηκόντων ἐν γένει εἰς τὴν καλουμένην ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν καὶ μετὰ δεξιότητος μετέχοντα εἰς αὐ-

τάς· βεβαίως καὶ ὁ πλοῦτος νομίζεται ἀξιόλογον προσόν· ἀλλ' ὁμως δύναται οὗτος ἐν μέρει ἢ καὶ ὅλως νὰ παροραθῆ, ἐάν ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀνδρός εἶναι ὀνομαστή. Ἐάν δὲ ἡ νεάνις δέν εἶναι εὐπορος, ποθεῖ πλοῦσιον σύζυγον, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀπολαύη πασῶν τῶν τέρψεων, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ἀναγκαίας ἢ σημερινή κοινωνία.

Ὁ δ' ἀγαμος νέος πολλάκις δύναται νὰ παραμένῃ ἀγαμος προικοθηρῶν μέχρι γήρατος¹, ὁπότε πλειστάκις ἢ ἀτόπως ἀπρωθυμένη ἐρωτική ὁρμὴ ἐκδικεῖται ποιούσα αὐτὸν καταγέλαστον δι' ἀνοικείου γάμου ἢ δι' ἀπρεπῶν ἐρωτικῶν σχέσεων, αἵτινες καὶ ὑπ' ἄλλων μὲν δεινῶν παθημάτων συνοδεύονται, μάλιστα δὲ ὑπὸ τῆς ψυχοφθόρου ζηλοτυπίας. Καὶ τῆς ἐπαισχύντου ταύτης προικοθηρίας δέν ἐξαιρεῖται οὐδ' ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν διανοουμένων· καὶ οὗτοι κατὰ κανόνα ἀγωνίζονται ἐπὶ μακρὸν νὰ καταλάβουν ὅσον τὸ δυνατόν ἀνώτερόν τι ἀξίωμα καὶ κοινωνικὴν θέσιν, ἵνα ἀσφαλέστερον διὰ τοῦ γάμου ἀποκτήσουν ἀφθονον τὸ χρῆμα, δι' οὗ θὰ ἀπολαύουν καὶ αὐτοὶ τῶν ἐξωτερικῶν τέρψεων ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς πλουσιωτέρους.

Σπάνιοι τούτων ἔνεκα εἶναι οἱ γάμοι, καθ' οὓς οἱ σύζυγοι συνδέονται διὰ βαθυτέρας ἀγάπης, ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀνωτέραν καλουμένην τάξιν τῶν μεγαλυτέρων πόλεων.

Κατὰ κανόνα ὁ σύζυγος εἶναι διὰ τὴν σύζυγον καὶ αὐτὴ δι' ἐκεῖνον ἀντικείμενον, ἕμμεσον μόνον ἔχον ἀξίαν, καθόσον δηλαδὴ εἶναι ὄργανον κατάλληλον, ἵνα παρέχῃ εἰς αὐτὴν ἢ εἰς αὐτὸν ἐξωτερικὰς τέρψεις παντὸς εἶδους. Οὐδέτερος τῶν συζύγων κατὰ κανόνα θεωρεῖ τὸν ἕτερον ὡς ὑποκείμενον ἔχον καθ' ἑαυτὸ ἰδιαιτέραν ἀξίαν, ἧς ἔνεκα συνδέονται διὰ διαρκῶν βαθυτέρων δεσμῶν.

Οὕτω δύναται τις νὰ λέγῃ, ὅτι μέγας ἀριθμὸς, ὁσημέραι αὐξανόμενος, συζύγων ἰδίᾳ τῆς ἀνωτέρας τάξεως συνοικεῖ μάλ-

1. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἐπαινετοὶ ἀγαμοὶ ἔνεκα μεγάλων οἰκογενειακῶν ὑποχρεώσεων ἰδίᾳ πρὸς ἀδελφάς.

λον παρά συζή· εάν δὲ ὁ ἕτερος χάσῃ διὰ τὸν ἕτερον τὴν ἔμμεσον ἀξίαν, ἦν δι' αὐτὸν εἶχε, ὅπερ συνήθως ταχέως γίνεται, γεννᾶται παρευθὺς ὁ πόθος πρὸς ἀλλαγὴν, ὅστις, εάν μὴ ὑπάρχουν ἄλλα ἰσχυρὰ ἐμπόδια, πραγματοποιεῖται. Ἐάν δηλαδὴ ὁ ἕτερος ἢ καὶ ἑκάτερος παρατηρήσῃ, ὅτι δὲν ἀποκομίζει πλέον ἀπὸ τὸν ἕτερον τὰς ἐξωτερικὰς τέρψεις, τὰς ὁποίας παρ' αὐτοῦ προσεδόκα, ἐπέρχεται ἡ διαζύγιον ἢ ἀπλή ψυχρὰ συνοίκησις ἰσχυρῶς ἀμφοτέρους ἐνοχλοῦσα. Καθ' ὃν δὲ τρόπον πᾶν ἀντικείμενον δυνάμεθα νὰ ἀνταλλάσσωμεν εὐκόλως μὲ πᾶν ἄλλο ὅμοιον, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἐξευτελιζόμενοι εἰς ἀντικείμενα, ἀποβαίνουν, ὡς πάντα ταῦτα, ἀδιάφοροι πρὸς ἀλλήλους καὶ εὐκόλως ἀνταλλάξιμοι. Συμβαίνει δηλαδὴ πολλάκις καὶ ἐν τῷ συζυγικῷ βίῳ ἕνεκα τῆς διεπούσης αὐτὸν νοσηρᾶς ἐξωστρεφείας ὁμοίον τι πρὸς τὸ συμβαῖνον κατὰ τὴν ὑπὸ πολλῶν ἐξαπάτησιν νεανίδων καὶ κατὰ τὴν πορνείαν μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰς τὴν σύναψιν τῶν τοιούτων γάμων συντελεῖ κυρίως καὶ κατὰ κανόνα οὐχὶ ἡ σαρκικὴ ἡδονή, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν πορνείαν, ἀλλ' ὁ πλοῦτος καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις τῶν συζευγνυμένων, πράγματα ὅλως ἐξωτερικά, ὡς ἡ σαρκικὴ ἡδονή.

Ὅθεν τὴν σήμερον ὁ ἔγγαμος βίος κατὰ κανόνα παραγνωρίζει τὴν ἀνάγκην τῆς βαθυτέρας καὶ εὐγενεστέρας συνδέσεως ἐξ ἐκτιμήσεως ψυχικῶν ἀρετῶν καὶ ἐξ ἀνωτέρας ἀντιλήψεως τοῦ γάμου, ὡς ἱεροῦ καὶ ἀναγκαίου θεσμοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἰδρυσιν οἰκογενείας. Ἄλλ' ἡ παραγνωρίσις αὕτη σημαίνει κλονισμόν τῆς ψυχικῆς ὑγείας· διότι ἡ γενετήσιος ὁρμὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον δὲν εἶναι, οἷα καὶ εἰς τὰ ζῶα· παρὰ τῷ ἄνθρωπῳ εἶναι αὕτη συνδεδεμένη μετ' ἀνωτέρας, ἠθικῆς τοῦ βίου ἀντιλήψεως, εἰς ἓν ἀδιάσπαστον ὅλον¹. Ὁ δὲ διασπῶν

1. Ἡ παραγνωρίσις τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι μία τῶν μεγίστων πλανῶν τοῦ Γ' γενεᾶ, ὅστις ὁμοῦς οἶονεὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ἐλέγχων πολλαχοῦ ἀντιφάσκει παραθέτων μετὰ τὴν ἐξύμνησιν τῆς κτηνώδους ὁρμῆς τὴν γνώμην, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ πλήρης ἱκανοποίησις τῆς γενετησίου ὁρμῆς, εάν δὲν γίνεται συμφώνως πρὸς ἀξιώσεις τοῦ ἀνωτέρου ἐγῶ.

τὴν ὀλότητα ταύτην τιμωρεῖται. Καὶ διασπᾷ ταύτην πᾶς ὅστις ἐκλαμβάνει τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύλων ὡς μέσον εἴτε σωματικῆς μόνον ἡδονῆς εἴτε καὶ τῶν ἄλλων διασκεδάσεων, περὶ ὧν εἶπομεν. Πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ζῶντες τὸν βίον τοῦ Δὸν Ζουὰν εἶναι, ὡς οὗτος, νευροπαθεῖς· οὐδέποτε ἱκανοποιοῦνται ἐκ τῆς συχνῆς ἀλλαγῆς τῶν εἰς ἀντικείμενα ὑποβιβασθέντων ὑπ' αὐτῶν ὑποκειμένων· διότι ἱκανοποίησις ἄνευ βαθυτέρου ψυχικοῦ συνδέσμου εἶναι ἀδύνατος. Οἱ Δὸν Ζουὰν ἀντλοῦσιν εἰς πῖθον Δαναίδων. Καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ ἢ νευροπάθεια αὕτη καὶ εἰς ἐκδηλον φρενοπάθειαν ἢ εἰς αὐτοκτονίαν κ.τ.τ.

Πρὸ τινῶν ἐτῶν π.χ. εἶχον συνδεθῆ στενωδῶς μὲ κύριον ἡλικίας 44 ἐτῶν καταγόμενον ἐκ λίαν ὀνομαστῆς οἰκογενείας. Μοὶ ἐξωμολογεῖτο πολλάκις περὶ τῆς πλήρους ἀπογοητεύσεώς του. Ἐπίσθην ἐκ τῶν συζητήσεων μας, ὅτι αἰτία αὐτῆς εἶναι ὁ εἰς πᾶσαν διασκέδασιν ἐκδοτος αὐτοῦ βίος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Ὅτε δέ ποτε συνεβούλευσα αὐτὸν νὰ νυμφευθῇ, ἵνα ἀναρρώσῃ ψυχικῶς—σωματικῶς ἐφαίνετο ὑγιέστατος παρὰ τὰς ἀϋπνίας καὶ ἄλλας σωματικὰς ἐνοχλήσεις, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατείχετο,—ἀπήντησε: Εἶμαι μὲν ψυχικὸν ἐρείπιον, ἀλλ' ὁμως μοὶ ἀπέμεινεν ἴχνος τι ἄρκετὰ ἰσχυρὸν εὐσυνειδησίας, ὥστε νὰ μὴ ὑποπέσω καὶ εἰς ἐν ἐπὶ πλέον ἐγκλημα καταστρέφων τὴν εὐτυχίαν καὶ ἄλλης τινος οἰαςδήποτε κόρης. Ὅλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν τελευταίαν συζήτησιν, καθὼς προεβλέπομεν, ἠϋτοκτόνησεν.

Ὁ ὅδε ἴσως ἀτιμωρητὶ πληροὶ τὰς ἐκ τῆς γεννησίου ὁρμῆς πηγαζούσας ἐπιθυμίας αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς, χωρὶς δηλαδὴ νὰ διέπωνται ὑπ' ἀνωτέρων ἰδεῶν. Ἄλλ' ὁ βαθμὸς τῆς τιμωρίας εἶναι, ὡς εἶκος, κατὰ τὰς περιστάσεις διάφορος. Ἄλλ' ἢ διὰ λόγους ἐξωτερικοὺς γινομένη αὕτη συνοίκησις κάμνει κατὰ κανόνα δυστυχεστέρας τὰς γυναῖκας· διότι αὐταὶ εἶναι φύσει συναισθηματικώτεραι τοῦ ἀνδρός. Λαμπρῶς τοῦτο κατέδειξεν ὁ W. Steckel ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Geschlechtsstärke der Frau», ἐν σελ. 223 τοῦ ὁποίου γράφει τὰ ἑξῆς: «Κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ ὑλόφρονος τῆς ἐποχῆς μας

πνεύματος συνηθίζομεν νὰ παραβλέπωμεν τὸν ψυχικὸν παράγοντα. Ἐπὶ μακρὸν ἐπίστευον, ὅτι ἡ μὴ κατανοουμένη γυνὴ εἶναι ἡ μὴ ἱκανοποιουμένη. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἰσχύει μόνον, ἔάν σημαίνῃ, ὅτι ἡ τοιαύτη γυνὴ δὲν ἀποδέχεται τὴν πλουσίως παρεχομένην εἰς αὐτὴν ἀφροδισίαν ἱκανοποίησιν, ἔπειδὴ ὁ ἀνὴρ δὲν κατανοεῖ αὐτὴν ψυχικῶς.

Ἐκ τοῦ πορίσματος τούτου τῶν ἐρευνῶν τοῦ Steckel συνάγεται πολὺτιμον εἰδικῶς διὰ τὰς γυναῖκας διδάγμα. Κατανοεῖται δηλαδὴ ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ ἀποπλάνησις νεανίδων ὑπὸ ἐπιτηδείων διαφθορέων ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς ἐπιστήμης τὰς ἀποπλανωμένας παραπειθόντων, ὅτι ἀναγκαῖα εἶναι ἡ καθ' οἷον δῆποτε τρόπον πλήρωσις τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, ἡ ἀποπλάνησις, λέγομεν, αὕτη διαταράσσει τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν καὶ ἐπομένως τὴν εὐδαιμονίαν τόσον ἰσχυρῶς, ὅσον δὲν διαταράσσει αὐτὴν ἡ παντελὴς ἀγνότης, ἐν ἣ δυνατὸν νὰ ἀποφύγῃ τις ἰσχυροτέρας ἐνοχλήσεις, ἔάν συντόνως ἀσχολῆται περὶ σπουδαῖόν τι ἔργον. Τὰ δὲ λεγόμενα περὶ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης τῆς ὑλικῆς πληρώσεως τῆς γενετησίου ὁρμῆς καθ' οἷον δῆποτε τρόπον εἶναι καθαρὰ σοφίσματα χρήσιμα μόνον εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ταπεινῶν σκοπῶν τῶν διαφθορέων. Πρὸ παντὸς τὴν γυναῖκα—ἐπαναλαμβάνομεν—ἱκανοποιεῖ κυρίως ὁ ψυχικὸς παράγων, ἡ ὀλοσχερῆς τοῦ ὁποῖου ἔλλειψις καθιστᾷ πολὺ προτιμοτέραν τὴν ἀγαμίαν. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐκπόρνευσις καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει καὶ δὴ τῆς γυναικὸς ἰδιαιτέρως συνοδεύεται ὑπὸ ψυχικῶν διαταραχῶν.

Ὅχι μόνον δὲ τὴν ἰσχυρὰν παραγνώρισιν τοῦ ἀνωτέρου ψυχικοῦ παράγοντος τῶν γενετησίων σχέσεων τῶν δύο φύλων ἐπέφερεν ἡ νοσηρὰ πρὸς τὰ ἔξω στροφὴ τῆς συνειδησεως τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς διὰ τοὺς γονεῖς ἀνωτέρας ψυχικῆς σημασίας τῶν τέκνων. Ἐκ τῆς ὅλης ψυχικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι φύσει ἀναγκαῖον μέρος τι νὰ δαπανᾷται χάριν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς τέκνων. Διὰ τῆς ἀποφυγῆς δὲ αὐτῶν τὸ ποσὸν τοῦτο τῆς ἐνεργείας, ἔάν μὲν κατανα-

λίσκεται εις τὴν ἀνατροφήν ἄλλων παιδιῶν ἢ παρομοίων ἀσχολιῶν, μικροτέρας γεννᾶ ψυχικὰς ταραχὰς, συνήθως ἀπαρτηρήτους. Ἄλλ' ἐὰν διατίθεται χάριν ἐξωτερικῶν τέρψεων, ὧν ἕνεκα παρακωλύεται ἡ γέννησις τέκνων, ἀναπόφευκτοι εἶναι αἱ ψυχικαὶ ἀνωμαλίαι, αἵτινες διαταράσσουν τὸν συζυγικὸν βίον. Διότι εἰς τὸ ποσὸν τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον, διάφορον εἰς τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους, εἶναι ἀνάγκη νὰ δαπανᾶται χάριν τῶν διασκεδάσεων, προστίθεται καὶ ἕτερον ποσὸν ἐκ τῆς ἀτεκνίας περισσεῦον· οὕτως ὑπερβάλλει τὸ μέτρον τὸ περὶ τὰς διασκεδάσεις καταναλισκόμενον μέρος τῆς ζωικῆς ἐνεργείας· ἡ δ' ὑπερτροφία αὕτη σημαίνει διατάραξιν τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας. Ἐκδηλοῦται δέ, ὡς εἰκός, αὕτη κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε μόνον εἰδικὸς ψυχολόγος δύναται νὰ διαγνώσῃ τὰ βαθύτερα πραγματικὰ αὐτῆς αἴτια. Κατὰ τὰς περιστάσεις δὲ αἱ ἀνωμαλίαι αὗται εἶναι ἰσχυρότεραι ἢ ἀνθενέστεραι. Λίαν χαρακτηριστικὰ τοῦ πράγματος τούτου εἶναι τὰ παραδείγματα γυναικῶν εἰς βαρεῖαν νευροπάθειαν περιπιπτουσῶν ἕνεκα τοῦ περιορισμοῦ τῶν τοκετῶν. (C. Jung, Wandlungen und Symbole der Libido σελ. 214). Λίαν δὲ διδακτικὰ περὶ τούτου εἶναι ὡσαύτως καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ (Γιούγκ) ἐν τῷ βιβλίῳ «Ἡ γυνὴ ἐν Ἐύρωπῃ» (σελ. 25) περὶ τῆς ἐπιδράσεως ἀντισυλληπτικῶν μέσων λεγόμενα: «Ἐν τέλει δὲ ὁ λόγος οὗτος ἰσχύει ἐν γένει ἀνήκουστον ὅσον περὶ πασῶν τῶν γυναικῶν· διότι ἕνεκα αὐτῶν ἐκλείπει ἡ διαρκὴς ἐτοιμότης εἰς κύησιν καὶ εἰς τὴν φροντίδα περὶ τέκνων ὁσημέραι κατ' ἀριθμὸν πλειόνων γινομένων. Ἡ ἀπαλλαγὴ δὲ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὑποχρεώσεων σημαίνει τὴν ἀπελευθέρωσιν σημαντικῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ζητοῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Πάντοτε δέ, ἐὰν τοιοῦτό τι ποσὸν ἐνεργείας δὲν εὕρισκῃ σκοπὸν τινα πρόσφορον, διαταράσσει τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν. Ἡ ἐνεργεια, ἡ ὁποῖα δὲν ἔχει συνειδητὸν τινα σκοπὸν, ἐπιρρωννύει τὸ ἀσυνείδητον· ἐντεῦθεν δὲ προέρχεται ἀστάθεια καὶ ἀμβολία».

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἡ εἰς ὑπερβολὴν νοσηρὰν ἠύξημένη ἐξωστρέφεια τῆς ἐποχῆς μας κατέστρεψε τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου.

Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ συγχρόνου οἰκογενειακοῦ βίου.

Προσθέτομεν νῦν ὀλίγα περὶ τῆς ἀγαμίας καὶ περὶ τῶν γάμων ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία, ὑπὸ τῆς ὁποίας πολλοὶ πάσχουσι, ὁ ἀπολαυστικὸς βίος, τὸν ὁποῖον ἡ μεγίστη πλειονότης ἐπιδιώκει, ἀμφότερα προϊόντα τῆς ὑπερβολικῆς ἐξωστρέφειας τῆς ἐποχῆς μας, καθὼς ἀλλαχοῦ εἶπομεν, προήγαγον σημαντικῶς τὴν ἀγαμίαν, ἣτις εἶναι μέγα κακὸν καὶ διὰ τὸ ἄτομον καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν.

Φυσικὴ ἀνάγκη εἶναι νὰ δαπανᾶται μέρος τῆς σωματικῆς καὶ μέρος τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας χάριν τῆς διαιωπίσεως τοῦ εἶδους. Τὴν δαπάνην σωματικῆς ἐνεργείας καθ' ἑαυτὴν μετὰ παραγνωρίσεως τοῦ φύσει μετ' αὐτῆς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ συνδεδεμένου ψυχικοῦ παράγοντος εἰς τὴν ὄλην ἐρωτικὴν ὄρμην κατεδείξαμεν ἐπιβλαβῆ. Πάντες ὅσοι νομίζουσι, ὅτι δύνανται νὰ πληρώσωσι τὰς ἐπιθυμίας τῆς ὄρμης ταύτης δίκην κτήνους, ἀνευ ἀνωτέρου τινὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ, θάττον ἢ βράδιον σκληρῶς τιμωροῦνται. Ἐὰν δὲ ἀρ' ἑτέρου ἡ ὄρμη αὕτη, φυσιολογικῶς ἅμα καὶ ψυχολογικῶς θεωρουμένη, ἀπωθῆται, ἀναπόφευκτος εἶναι κατὰ κανόνα ἡ διατάραξις τῆς ψυχικῆς γαλήνης. Διότι μόνον ὀλίγοι τὴν χάριν τῆς ἱκανοποιήσεως αὐτῆς πρὸς παραγωγὴν νέας ζωῆς προοριζομένην ἐνεργεῖαν δύνανται νὰ δαπανοῦν ὑπὲρ ἐπιστημονικῶν, θρησκευτικῶν, καλλιτεχνικῶν, φιλανθρωπικῶν, ἐν γένει ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐκ τούτων δὲ ὀλίγιστοι εἶναι δυνατόν ὅλως ἀβλαβῶς νὰ ἀπωθοῦν τὴν ὄρμην ταύτην καὶ νὰ καθυποτάσσουν αὐτὴν ἐντελῶς εἰς τὸ ἰδεῶδες αὐτῶν ἐγώ· οἱ δὲ περισσότεροι ταραχὴν τινὰ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐλαφρὰν πάντως ὑφίστανται. Καὶ εἶναι τεκμήριον ἀσφαλές τῆς ταραχῆς ταύτης τὰ ὄνειρα ὅχι μόνον τὰ ἐκδήλως ἐρωτικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ κεκαλυμμένως ἢ, ὡς συνήθως λέγεται, συμβολικῶς ἐκδηλοῦντα ἐρωτικὰς ἐπιθυμίας. Προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, κατα-

φανεστέρα γίνεται ἡ βλαβερὰ ἐπίδρασις τῆς ἀγαμίας καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν φύσει ἰσχυροτέρων συναισθανομένων τὴν ἀνάγκην τῆς πατρότητος ἢ τῆς μητρότητος. Εἰς τούτους δὲ ἡ ἀρίστη ἀναπληρωματικὴ ἐνασχόλησις, ἡ μεγαλυτέρας παραχὰς προλαμβάνουσα, εἶναι ἡ περὶ τὴν ἀγωγήν τῆς νεολαίας. Διὰ δὲ τὰς ἀγάμους γυναῖκας εἰδικώτερον ἡ ἐνασχόλησις αὕτη καὶ πᾶσα ἄλλη φιλανθρωπικὴ εἶναι κυριολεκτικῶς σωτηρία.

Ἡ ἀγαμία καὶ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ περισσώτερον τῶν γυναικῶν εἶναι πρὸς τούτοις μίᾳ τῶν αἰτιῶν τῆς διαταραχῆς τοῦ συζυγικοῦ βίου τῶν ἐγγάμων ἐν γένει· διότι ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἐγγάμων ἰσχυρῶς ἐπιδρᾷ ὁ ἀνεκπλήρωτος τῶν ἀγάμων, καὶ αὐτῶν τῶν λίαν ἐναρέτων, πόθος πρὸς δημιουργίαν βίου οἰκογενειακοῦ. Ὁ ἀνεκπλήρωτος οὗτος πόθος τῶν ἀγάμων δημιουργεῖ πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπνέουν κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην καὶ οἱ ἐγγαμοί. Καὶ εἶναι, ὡς εἶκος, ἡ ἀτμόσφαιρα αὕτη τόσον πνιγηροτέρα, ὅσον μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγάμων. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκδηλώνεται σαφῶς ὁ πόθος οὗτος· εἶναι ἀρκετὴ αὕτη καὶ μόνη ἡ ὑποσυνειδητος ἔκφρασις αὐτοῦ διὰ τῆς φυσιογνωμίας, διὰ τοῦ βλέμματος, διὰ τῆς ὄλης στάσεως κλπ., ὥστε νὰ προκαλῆται π.χ. ζηλοτυπία τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων καὶ τάλλα λυπηρὰ ἐπακόλουθα. Διὰ τοῦτο ἡ καταπολέμησις τῆς ἀγαμίας, εἶναι ἐν τῶν σπουδαιοτάτων ἐρεισμάτων τῆς συζυγικῆς γαλήνης πάντων ἐν γένει τῶν ἐγγάμων.

Καὶ τῶρα ὀλίγα περὶ τῶν γεροντικῶν γάμων.

Ὁ ἄνθρωπος προορισμὸν ἔχει κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν νὰ ἄρῃ τὰ ἐμπόδια, τὰ ἐμποδίζοντα τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ὑλικά τῆς ζωῆς μέσα καὶ νὰ γεννήσῃ καὶ νὰ ἀναθρέψῃ ἀπογόνους. Ἡ γεροντικὴ ἡλικία τούναντίον προορισμὸν ἔχει νὰ ἀφοσιώνεται εἰς τὰ γενικώτερα τοῦ πολιτισμοῦ ἔργα. Ὁ ὄριμος ἀνὴρ καὶ μάλιστα ὁ γέρων ἔργον ἔχει νὰ ἀποκαθαίρῃ τὰς περὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἰδίᾳ πεποιθήσεις ἀπὸ τῶν πλανῶν, τὰς ὁποίας εἶχον αὐταὶ κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλι-

κίαν, και να διατηρηῆ και μεταδίδη αὐτάς εἰς τοὺς νεωτέρους ὅσον τὸ δυνατόν ἀγνοτέρας. Ἡ μετάβασις εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν συνοδεύεται συνήθως ὑπὸ ταραχῆς τινος, κατὰ τὰς κράσεις και τὰς περιστάσεις ἰσχυροτέρας ἢ ἀσθενοστερας. Εἶναι δὲ ἐν πολλοῖς ὁμοία, καιτοι πολὺ ἀσθενοστερα, πρὸς τὴν παρατηρουμένην κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ταραχὴν. Εἶναι καταφανῆς πολλακίς ἢ θλιψίς ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ εἰς τὸ γῆρας, ἥτις και διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῆς ἡλικίας ἐκδηλοῦται.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ταραχὴ κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν αἶρεται διὰ τῆς πρὸς τὸν ἕξω κόσμον στροφῆς—ἥτις γεννᾶται μὲν εἰς πάντας, ἰσχυροτέρα ὁμως, ὡς εἶκός, εἰς τοὺς φύσει ἐξωστρεφεῖς—διὰ τῆς ζητήσεως ἐν αὐτῶ τῶν εἰς αὐτὴν ἀναγκαίων· τούναντίον κατὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν συντελεῖται, καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, μετὰ τινος ταραχῆς στροφὴ πρὸς τὰ ἐνδον εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως, ἰσχυροτέρα δὲ εἰς τοὺς ἐνδοστρεφεῖς. Ὁ ὑγιῆς γέρον (ἢ γραῖα) συγκεντροῦνται εἰς ἑαυτὸν πολὺ ἰσχυρότερον ἢ ὁ ἐφηβος ἢ ὁ ἀνὴρ. Εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἀνευρίσκει τὰ ἀναγκαῖα στηρίγματα τοῦ εἰς τὴν Δύσιν βαίνοντος βίου, τὰ ποιοῦντα ἡρεμον και ἄλυπον τὴν βαθμηδὸν και κατ' ὀλίγον ἐπερχομένην Δύσιν.

Ἄλλ' ἡ νοσηρὰ τῆς ἐποχῆς μας ἐξωστρέφεια ἢ διαταράξασα και οἰκονομικῶς και ἐπιστημονικῶς και καλαισθητικῶς και ἐρωτικῶς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ταρασσει και τὸ γῆρας. Οὕτω πολλοὶ σήμερον προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν καταλαμβάνονται ὑπὸ τῆς μωρᾶς φιλοδοξίας νὰ ἀναλαμβάνουν μετὰ τὴν μεσουράνησιν ἔργα παντοῖα, τὰ ὁποῖα ὄφειλον νὰ ἐκτελέσουν πρὸ αὐτῆς. Και νυμφεύονται οὔτοι κατὰ πολὺ νεωτέρας αὐτῶν και προσπαθοῦν νὰ ἐπιδεικνύουν νεανικότητα, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ἀπεχαιρέτισεν αὐτούς. Νευροπαθεῖς εἶναι πάντες οὔτοι και πολλακίς οὕτως ἰσχυραὶ γίνονται εἰς τοὺς διεστραμμένους τούτους γέροντας αἱ γεροντικαὶ νευρώσεις, ὥστε πρόκεινται εἰς τοὺς ψυχιάτρους προβλήματα πολὺ δυσεπιλυτώτερα τῶν νευρώσεων τῶν προηγουμένων ἡλικιῶν. Πασίγνωστος δὲ εἶναι ἡ

ἐπάνοδος πολλῶν γερόντων καὶ εἰς ἄλλους παιδικούς τρόπους διαγωγῆς, ἐν οἷς καὶ ἡ μετὰ πάθους νηπιακοῦ ἀναφαινομένη ζηλοτυπία.

Ὅθεν, ἵνα συνοψίσωμεν τὰ λεχθέντα, δεινῶς πάσχει ὑπὸ τῆς ἐξωστρεφείας τῆς ἐποχῆς μας σημαντικώτατον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μέρος, ἡ πρὸς γένεσιν νέας ζωῆς ἔνωσις τῶν φύλων ¹. Καὶ ἐπειδὴ πλείστων νευρώσεων καὶ ψυχασθειῶν βαθυτέρα αἰτία ἐν τῇ ἐποχῇ μας ἀνευρίσκεται ἡ διατάραξις τῶν γενετησίων σχέσεων τῶν φύλων εἴτε ἔνεκα τῆς ἀγαμίας, εἴτε ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀπ' αὐτῶν ἐν γένει βαθυτέρου τινὸς δεσμοῦ, εἴτε ἔνεκα ἀτόπων γεροντικῶν γάμων, εἴτε δι' ἄλλους παρομοίους λόγους, εὐκόλον ἦτο διὰ γενικεύσεως κατ' ἀτελεῆ ἐπαγωγὴν νὰ ἐκληθῆ ἡ γενετήσιος ὁρμὴ καὶ δὴ καθ' ἑαυτήν, ὡς ὑλικὴ ἐκλαμβανομένη, πηγὴ πάσης νευρώσεως καὶ κατόπιν καθ' ἑτέραν ἀτελεστέραν ἐπαγωγὴν μόνη ρίζα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὸ ἐξωστρεφές δηλαδὴ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας εἰς μεγίστην ὑπερβολὴν αὐξηθὲν διέσεισεν ἰσχυρότερον παντὸς ἄλλου τὰς ἐρωτικὰς τῶν δύο φύλων σχέσεις, ἐγέννησε τὰς πλείστας καὶ βαθυτάτας νευρώσεις καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν περὶ παναφροδισίας (Pansexualismus) θεωρίαν τοῦ Freud.

Πρόδηλον εἶναι ἐκ τῶν λεχθέντων, ὅτι ἔνεκα τῆς μεγάλης σημασίας τῶν ζητημάτων τούτων εἰς τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν γένει τῆς κοινωνίας ἡ διευκόλυνσις τῆς συνάψεως γάμων νομίμων, διεπομένων ὑπὸ ἀνωτέρων ἠθικῶν ἀρχῶν, ὀφείλει νὰ εἶναι ἐν τῶν κυρίων μελημάτων τῶν πολιτικῶν.

1. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐγκληματολογία. Οὕτω στατιστικαὶ ἐρευναι ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890—1893 κατέδειξαν, ὅτι πρὸ πάντων κακουργουσιῶν οἱ ἀγαμοὶ καὶ οἱ ἀνευ τέκνων χῆροί· μετ' αὐτοὺς οἱ ἐγγαμοὶ ἀνευ τέκνων καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἐγγαμοὶ οἱ ἔχοντες τέκνα. *Ide G. Guilhaumet—Φωτάκης» Τὸ ἐγκληματικὸν περιβάλλον» σελ. 181. Ἐκδ. Οἶκος' Ἐλευθερουδάκη.